

УДК 316.334:37

DOI 10.58649/1694-8033-2023-1(113)-13-21

БЕДЕЛБАЕВА А.З.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

БЕДЕЛБАЕВА А.З.

КНУ им. Ж. Баласагына

BEDELBAEVA A.Z.

KNU J. Balasagyn

ORCID: 0009-0009-7041-9644; SPIN-код: 5247-9143

ЗАМАНБАП БИЛИМ БЕРҮҮ ПАРАДИГМАЛАРЫ

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ

MODERN EDUCATIONAL PARADIGMS

Аннотация: Макалада коомдук турмуштун баардык тармагында билим берүүнүн ролун күчөтүү билим берүүнүн социологиясындагы методологиялык позициянын жаңылануусун, билим берүүнүн социологиясынын методологиялык базасын кайра тизүү талап кылып турат. Бүгүнкү күндө билим берүүнүн социалдык институт катары изилдөөгө гана аракеттер жүрбөстөн, аны парадигмалдык позициядагы социо-маданий феномен катары да изилдөө ишке ашырууну каралат.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы, усиление роли образования во всех сферах общественной жизни требует обновления методологических позиций в социологии образования, переосмысления методологической базы социологии образования. Сегодня осуществляются попытки изучения образования не только как социального института, но и как системы, как социокультурного феномена с парадигмальных позиций.

Annotation: The article deals with the issues where strengthening the role of education in all spheres of public life requires updating methodological positions in the sociology of education, rethinking the methodological base of the sociology of education. Today, attempts are being made to study education not only as a social institution, but also as a system, as a socio-cultural phenomenon from paradigmatic positions.

Негизги сөздөр: парадигма, социология, Болон процесси, Болонья декларациясы, окуу процесси, билим берүү, методология.

Ключевые слова: парадигма, социология, Болонский процесс, болонская декларация, учебный процесс, образование, методология.

Keywords: paradigm of sociology, the Bologna process, the Bologna Declaration, educational process, education, methodology.

Азыркы учурда билим берүү тармагы татаал жана көп тирдүү болуп жатат. Жашоо, иш-аракеттер жана мотивдер улам барган сайын институтташтырылган легитимдүү жамааттык формадан алыстоодо. Бул азыркы коомду изилдөөдөгү кыйынчылыкты жаратууда. Социология бүгүнкү күндөгү социалдык реалдуулукту сыпаттоодо дүйнөгө көз караштык, методологиялык жана методикалык олуттуу кыйынчылыктарды баштан кечирүүдө. Бул билим берүүнүн социологиясына да тиешелүү.

Заманбап социологиянын илимий мазмундагы тизилүүсү жана мүнөзү тизүүнүн кыйын. Социологияда принципиалдык теориялык ыкмалардын аныктоочу стратегиясы жана

багытталган изилдөөсү б.а. кандайча, кантип изилденет деген суроолорго берилген жооп менен түрлөрүн менен дифференциацияланган жана изилдөө иштеринин аспектилеринин ортосунда айырмачылык бар.

Парадигма - деген түшүнүк, илимде методологиялык милдет аткара турган багытты, куралдарды, каражаттарды, принциптерди, жоболорду, көз караштарды, методдорду жана илимдүүлүктүн маанисин чагылдыра турган ойлорду, пикирлерди ж.б. билдире турган феномен катары колдонулат.

"Парадигма" түшүнүгүн илимий чөйрөдө колдонуу максатындагы биринчи аракеттер жана илимий кадамдар америкалык социолог Томас Кун (1922-1994) тарабынан киргизилген. "Структурный научных революций" (1962) деген эмгегинде парадигма түшүнүгүнө төмөндөгүдөй аныктама берет: «...кандайдыр бир мезгил аралыгында илимий проблемаларды коюу жана чечүү модели катары кызмат кылган жана бардык илимпоздор тарабынан кабыл алынган илимий жетишкендик» [11]. Бул маанисинде парадигма – дүйнө таануу деңгээлинде, илимде жана тажрыйбадан орун алган кемчиликтерден арылуу максатында көпчүлүк изилдөөчүлөр тарабынан кабыл алынган жаңы теорияларды, көз караштарды жаратуучу жана илимий багыт берүүчү жана алардан алынган натыйжаларды чечмелөөчү курал катары колдонулат.

Билимдин кандай гана конкреттүү тармагы болбосун ал өзүнүн парадигмаларына ээ. Социология да андан сыртта калбайт. Социологиядагы парадигма ар түрдүү теориялардын ортосундагы өз ара байланыш туурасындагы системалуу түшүнүк болуп саналат. Ал өз ичине:

а) философиялык (методологиялык) социалдык дүйнө тууралуу идеяларга «социалдык» деген эмне сыягындагы критериалдык суроого жооп берген айрым жалпы маалыматтарды кабыл алуу;

б) социалдык процесстер жана кубулуштарга салыштырмалуу айрым жалпы принциптерди, негизделүү критерийлерин жана билимдин мөөнөтүн кабыл алуу;

в) парадигма алкагында изилдөөгө жаткан көйгөйлөрдүн жалпы айлампасынын айрымдарын жана тескерисинче изилдөө милдеттерин коюуга негиздин жоктугун кабыл алуу [10].

Билим берүүнүн парадигмалуулугуна эмне тиешелүү деген маселеге келгенде, бул учурда көп билим берүү системасынын негизинде жаткан аныкталган үлгүлөр, моделдер туурасында жүрөт. Билим берүү системасы коомдун жана инсандын белгилүү бир үлгүгө карай умтулуулары болуп саналат, ошондуктан билим берүү баштапкы инсандын же коомдун тигил же бул образдын үлгүсүн, б.а. парадигманын негизинде өзүн-өзү калыптандыруусу жаатындагы руханий ишмердүүлүгүнүн бир түрү катары аныкталат [7].

Билим берүүнүн ар түрдүү позицияда (социалдык институт катары, система катары, социомаданий феномен катары) изилдөө үчүн социологияда жалпы кабыл алынган парадигмалар да колдонулат жана билим берүүдө пайдаланыла турган жаңы парадигмалар түзүлөт [2, 5, 8]. Билим берүүнүн изилдөөдө көпчүлүк учурда структуралистик, функционалдык, феноменологиялык жана гуманистик парадигмалар колдонулат. Ошондой болсо да ар бирин өз алдынча кароого боло турган, бул же тигил башка парадигманын жеке көрүнүшү катары да кароого мүмкүн болгон жетишерлик өлчөмдөгү дагы көп парадигмалар бар.

Ошентип, билим берүүдө структуралистик парадигманы колдонуу баарынан мурун өз ара байланыштагы жана өз ара таасирдеги объективдүү жана субъективдүү, бирдиктүү элементтерден турган анын структуралары аркылуу билим берүүнүн социалдык институт катары кароого мүмкүндүк берет. Билим берүүгө болгон мындай мамиле социалдык системанын (коомдун) өзүндөй эле анын ар түрдүү подсистемалары да билим берүүнүн баштапкы (коомдун) бөлүгү катарындагы ордун жана анын тартипти, тең салмактуулукту, туруктуулукту, жашоону камсыздоодогу ролун (функциясын) көрүүгө мүмкүндүк берет.

Структуралисттик парадигманын алкагында ар түрдүн методдорду (басымдуу учурда сапаттыкка караганда сандык) колдонуу менен билим бернн чөйрөсүнө алда канча тереңден изилдөө жүргүзүнгө мүмкүнчүлүк түзүлөт. Бул билим бернн чөйрөсүнө негизинде каралат: макро, мезо, микро чөйрө; өз ичине ар түрдүн башкаруу сегменттерин: башкаруу чөйрөсүн, студенттик/окуучулук чөйрөнүн, ата-энелер чөйрөсүн да камтып турат.

Билим берннн структуралисттик парадигманын көмөгүн менен социалдык институт катары изилдөө төмөндөгүлөрдүн аныктоого жардам берет:

1) билим берннн өзүнүн конкреттүү касиеттери (өзүн-өзү кайра жаратууга жөндөмдүүлүк, объективдүүлүгүнүн жана субъективдүүлүгүнүн биримдиги, бийлик жана башкаруу органдары тарабынан башкарылгандыгы) бар курамдык структурасы катарындагы позициясын;

2) билим берннн структуралык трансформациясы экономикалык, социалдык-саясий, социомаданий факторлордун таасири астында ишке ашырылгандыгын;

3) билим берннн жашоонун (морфология) фактысы жана аң-сезим (сознания) (субъективные диспозиции) фактысы катары экендигин.

Бул парадигманын алкагында социалдык топтордун – билим бернн процессине катышуучулардын өзгөчөлүгүн да аныктоого болот, атасак:

- Субгруппалардын болушун, билим алуусунун себебин, алардын курамын жана өлчөмүн, өзгөчөлүгүн (фактылык жашоо мөөнөтүн, кичинекей жашоо мөөнөтүн, функционалдык кызматынын периодизациясын), таасир этүү даражаларын, кызыкчылыктарын жана алардын себебин, алардын параллель мамилелерин;
- формалдык/формалдык эмес көзөмөл системасын (эреже-мыйзам, эреже-нормалар, эреже-каада-салт), биримдүүлүктүн объективдүү факторлорун;

- дифференциациянын даражасын жана тереңдигин (бийлик полномочияларын бөлүштүрүүсүн, техникалык камсыздоону, бийлик тепкичинин санын, иерархияны).

Символикалык интеракционизм изилдөөчүлөрдүн көңүлүн билим бернн процессинин ар түрүн катышуучуларынын ортосундагы инсандардын мамилелерине бурууга басым жасайт: окутуучу менен окутуучунун, окуучу менен окутуучунун, окуучу менен окуучунун. Бул жеке инсандар ортосундагы мамиле символикалык өз ара карым-катыш контекстиндеги конкреттүү кырдаалдардан улам жана билим бернн процессинин субъектисинин иш-аракеттеринен, ролдорунан, статусунан келип чыгат.

Этнометодология ошол катышуучулардын өз ара алака-катышынын күнүмдүк түзүмүнүн процедурасын жана методдорун изилдейт.

«Түшүнүн социологиясы» кубулуштарды бир гана ичтен, б.а. субъективдүү элементтерди: кызыкчылыктарын, мотивдерин, социалдык таанып-билүүгө кире турган субъектинин баалуулуктарын таанып-билүүгө кызыгат.

Феноменологиялык парадигманын алкагында төмөнкү маселелерди изилдөөгө болот:

1. Билим бернн субъективдүү жана интерсубъективдүү жашоо дүйнөсүн.

2. Окуучулардын жана окутуучулардын бири-бири туурасындагы билген билимдеринин тиби. Бул билимдер стереотиптүү (б.а. сырткы кебетесине, кийимине, прическасына, жүрүм-турум стилине, эмоционалдык мүнөздөрүнө, речине жана башкаларына априордук баа берүүгө негизделген); тажрыйбалык (б.а. өз ара алака-катыш процессинен улам алынуу менен стереотипке өтүп кеткен); аныкталбаган болушу мүмкүн. Окуучулардын жана окутуучулардын бири-бири тууралуу билимдери номинацияда жана окуучулардын, окутуучулардын категоризациясынан, ярлыктарды (жаман – жакшы, «дрессировщиктер», «көңүл көтөрүүчү», окутуучулар-«романтиктер», «кошоматчы») чаптоодон улам келип чыгышы мүмкүн.

3. Окутуунун стратегияларынын типологиясы [5].

4. «Визуалдык сабаттуулуктун», атап айтканда, жаңы маалыматтык технология менен окутабы: окутуу процессин кайра ойлонуп тнзип чыгабы, аны окуу мекемесинин интеллектуалдык окутуу системасына карап тнзө алабы деген маселелерди камтыган билимди жана окутуучунун конкреттн окуу дисциплинасына гана карап эмес, алардын ортосундагы байланышка карата колдонулган методикалык тажрыйбаларды кучагына алган маалыматтык база [4]; жаңы маалыматтык технология адам менен билимдин ортосундагы мамиленин өзгөрншннө таасирин тийгизеби (мейкиндикке жана убакытка бай ийнндөн бошоп, оригиналдуу материалдарга жол ачуу максаты менен окуу процессин жакшыртуу, ачык окуу мейкиндигин тнзнн) деген сыяктуу билимдин актуалдуулугу жана мааниси.

5. Билим бернн көйгөйлөрннн жалпылыгын иликтөөдө феноменологиялык мамиленин мнмкннчлнлгн: тең эместик, модернизация, кайра иштеп чыгуу ж.б.у.с. [6]. Гуманистикалык парадигма. Бул парадигма «марксисттик» негизде болуп, жеке инсан менен билим бернн системасынын өз ара карым-катышынын конфликттик мннөзннө көңл бурууга басым коет. Гуманистикалык парадигманын алкагындагы билим берннннн негизги функциясы репродуктивднн деп эсептелинет. Бул жалаң гана профессионалдык билимдердин жана көндмдөрднн репродукциясы эмес. Мамлекеттик аппараттын бир бөлннн болуу менен билим бернн кнч структураларынын жана идеологиялык институттардын катарында туруп, окутудан бөлөк келечектеги кесип ээлерине "жакшы жнрнм-турумду" камсыздайт, баш ийннннн эрежелерине калыптандырат. Ошол эле учурда билим бернн социалдык тестированиянын, тандоонун жана индивидди социалдык группалар жана катмарлар боюнча бөлнштнрннннн негизги механизми катары да кызмат аткарат.

Гуманистикалык парадигманын алкагында төмөндөгн өтө маанилнн маселелер иликтенет:

1. Билим алууга болгон муктаждык. Билим алууга болгон муктаждыкты реализациялоо мнмкннднн/мнмкнн эместиги жана анын, индивиддин коомдогу ар тнркнн социалдык катмарлар жана класстар, профессионалдык топтор жана категорияларга бөлннншннө жана кайрадан бөлнштнрнлншннө болгон таасири. Билим берннннн деңгээлинен көз каранды болгон жогорулоо жана төмөндөө мобилдннлннн индивиддин жогору же төмөн, же горизонталдык абалда которулушуна алып келет.

2. Жогорку окуу жайлар маселелери: Жогорку окуу жайы социалдык структураны тнзнндө, класстардын жана катмардын өз ара изоляциясында кайсы орунду ээлейт, социалдык адилетсиздиктин келип чыгышы, тең эместик сезиминен вертикалдык мобилдннлнктнн орун алышы. Билим бернн системасында окутуу социалдык тең эместикке кайсы өлчөмдө тнрткн болот. Окуучулардын ар тнрднн социалдык группалар өкнлдөрн менен дискурстук айырмасы. Социалдык тең эместиктин кнчөшнндө акы төлөп окуу шартынын ролу. Социалдык тең эместиктин кнч алышына кайсы факторлор (социалдык абал, ата-эненин статусу, ата-эненин билим деңгээли, финансы) таасир берет. Азыркы жогорку билим бернн мектептеринде тең эместиктин келип чыгышы (саясий, экономикалык, прагматикалык). Коомдогу ар тнрднн формадагы жогорку окуу жайларынын (коммерциялык жана мамлекеттик) жана ар тнркнн социалдык топтордун репутациясы. Социалдык абалдан көз каранды абитуриенттердин агымы беделднн (престижднн) кесиптерге кантип бөлнштнрнлөт. Ата-энелерди статустан чыгаруу көйгөйн. Социалдык жактан төмөнкн катмардын өкнлдөрннө сапаттуу орто жана жогорку билим бернннннн жеткиликтннлннннн даражалары. Ар тнрднн формадагы жогорку окуу жайларынын (мамлекеттик, коммерциялык) абитуриенттерге багытталуу айырмасы. Студенттерге кесиптик билим берннгө багытталган окутуунун формасынын («бюджетниктер» жана «коммерциялыктар») айырмасы. Билим бернн системасынын коомду жана экономиканы өннктнрннннннн кнчөтнлгөн социалдык дифференциациясы.

3. Мектеп – жогорку окуу жайы. Орто билим берүүчү окуу мекемелер системасынын негиз катмарлуу түзүлүшү: элиталык гимназиялар, лицейлер, атайын мектептер. Билим берүүчү айрым акы төлөнүүчү кызматтары менен же билим берүүдөгү өзүнчө артыкчылыктары бар мектептер. Жалпы билим берүүчү стандарттарды камсыздаган массалык жалпы билим берүүчү мектептер. Ар түрдүү формадагы акы төлөнүүчү билим берүүчү (жогорку окуу жайындагы акы төлөнүүчү орун, даярдоо курстары, репетиторство, мектептеги акы төлөнүүчү профилдик класстар, жеке мектептер) натыйжалуулугу. Акы төлөнүүчү билим берүүчү мектептеги окуучунун социалдык статусуна берген таасири. Калктын ар түрдүү катмары негиз ортоңку тепкичтеги сапаттуу билим берүү кызматына болгон жеткиликтүүлүк. Сапаттуу орто жана башка билим берүү тибине болгон таасирдин факторлору: негиз-башкы материалдык абалы, ошол негиз-башкы жашаган калк жайгашкан аймактын тибине, негиз-башкы алака-байланыштары.

4. Билим берүү жана социалдык мобилдүүлүк. Билим берүүчү сапаты ийгиликтүү вертикалдык мобилдүүлүктүн, турмуштук шанстын фактору катары. Социалдык мобилдүүлүккө таасир бере турган факторлор (беделдүү окуу мекемесинде билим алуу билим берүүчү символикалык аспектиси катары, билим алуу каражатты пайдалуу жумшоо катары, бийлик функциялары негиз крөш). Окутуунун формасы: кичине, сырттан окуу, кечки окуу экинчи жогорку кесиптик билим алуунун феномени катарында. Билим берүүчү жана социалдык мобилдүүлүктүн ортосундагы өз ара карым-катышы билим берүүчү сапаты, мобилдүүлүк, турмуштук шанстар деген сыяктуу көрсөткүчтөр аркасында ачылат [4, 6].

Эмпирикалык маалыматтарды чогултуу сандык же болбосо сапаттык методдордун көмөгү менен ишке ашырылат [9]. Мындагы бул же тигил методдор өздөрүнүн артыкчылыктарына жана кемчиликтерине ээ. Сандык методдо алынган социологиялык маалыматтар билим берүү процессиндеги социалдык жалпылыктар, социалдык группалардын өз ара карым-катышы тууралуу болот. Сандык метод изилденип жаткан кубулуштун жакшы иштелген теориясын талап кылып турат. Бул теория изилдөөнүн негизги методологиясы болуп саналат. Эреже катарында сандык методдо маалыматты жыйноонун формалдуу методу колдонулат (анкетирование, формалдык интервью, убакыт бюджетин анализдөө ж.б.). Сандык метод көпчүлүк учурда микро изилдөөлөрдүн жүргүзүндө жана теориялык жоболордун кемчиликтери болгон мезгилде колдонулат. Эмпирикалык маалыматтарды жыйноо методу басымдуу учурларда кейс-стади, биографикалык (турмуштук тарых, негизделген теория, оозеки тарых ж.б.) негизде болот.

Кыргыз билим берүүсүн жалпы европалык Болон процессинин негизинде келип чыккан өзгөрүүнүн, билим берүүчү сапатын камсыздоо проблемасынын чечилиш зарылдыгын, социологиялык парадигмалардын – илимий педагогикалык коомчулук тарабынан кабыл алынышын, андагы башкы баалуулук катары инсан, анын нравалык позициясы, маданияты, профессионалдык компетенттүүлүгүн эсептелген методологиялык эрежелердин алмашуусун баштан кечирип жатат [1].

Азыркы учурдагы кыргыз билим берүүсүнүн артыкчылыктуу компоненттеринин бири катары эл аралык кызматташтыкты кеңейтүү болуп эсептелет. 2014-жылга карата Болон процессине катышуучу ар бир өлкө бирдиктүү европалык билим берүү мейкиндигин бирдиктүү европалык стандарттарга шайкеш келтирип түзүүнүн көздөгөн реформа жасоосу керек болчу.

Болон процессинин алкагында кыргыз билим берүүсүнүн өзүнүн өнүгүү системасын жакшыртуу керек. Мындагы башкы шарттардын бири анын коом негиз ачык-айкындыгы жана коомго түшүнүктүүлүгү болуп саналат.

Азыркы билим берүү системасынын негизи болуп өзүнүн технологиялык базисин модернизациялай алган, жаңы билим берүү технологияларына өтө алган, ачык билим берүү

системасына дал келген жогорку сапаттуу билим берүүнүн чөйрөсүн эсептеп. Болонья декларациясы жогорку билим берүү системасын калыптандыруучу негизги төмөндөгү принциптерди камтып турат: киришүү (көпчүлүк багыттар боюнча) эки деңгээлдин билим берүүнүн (аскер жана медицина адистиктеринен башка); өтүм системасы (кредиттик бирдиктер); билим берүүнүн сапатын камсыздоо; окутуучунун жана студенттин мобилдүүлүгүн кеңейтүү.

Болонья декларациясы жогорку билим берүүнүн стратегиясын аныктап, жогорку профессионалдык билим берүүчү билим берүү программаларынын модулдүк түзүлүшүнүн методологиясынын иштелмесин камтыган милдеттерди, жогорку окуу жайлар аралык кызматташтыкты ишке ашырууну, илимий изилдөө жүргүзүүнүн негиздеди. Окуунун жыйынтыгын өлчөөнүн жана ченөөнүн камсыздаган — өтүмдүк бирдикти (кредиттердин топтолушу) колдонуу менен жогорку профессионалдык билим берүүдөгү билим берүү стандарттарынын калыптанышы, окуу ишинин сапаттуу баага ыңгайланышы келечектеги адистерди даярдоо сапатын жогорулатып, студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнө стимул болот.

Материалды өздөштүрүү сапаты боюнча окуучулардын ишине болгон нгизилткөнүз көзөмөлдүн камсыздоо максатын аркалап, окутуучу дисциплинанын тапшырмаларына жана милдеттерине карата нормативдик баллды (аларды эсептөө эрежелери) аныктоо менен окуу материалдарын структуралык-логикалык модулдарга (блокторго) бөлүү зарыл. Билимди баалоону ишке ашыруу рейтингдик регламентти түзөт. Жалпы баа өзүнчө модуль ичин рейтингдик баанын суммасын камтып турат. Модулду аяктоо менен билимди текшерүү (тестирования түрүндө, текшерүү иши, текшерүүчү тапшырмалар, оозеки суроо, отчет жазуу жана ангемелешүү ж.б.у.с.), ал эми окуу процессин коррекциялоо ичин, утурумдук текшерүү процесси, билим деңгээлин көрсөтө турган каталарды максаттуу эсепке алуу жана анализдөө жүргүзүлөт.

Билимди эсепке алууну уюштуруу максаты менен технологиялык карталар иштелип чыгып, алардын структурасы ич блоктору өз ичине камтыйт. Биринчи – ачык, көйгөйлүн болуш керек болгон лекцияларда иштөө, ал эми лекциянын жүрүшүндө алынган билим аралыктагы көзөмөлгө жатат. Экинчи блок дисциплинанын темасына дал келген, билимдерди бекемдөө максатында иштелип чыккан предметти, дисциплинаны, бөлүмдүн изилдөөнүн жүрүшүндө ээ болгон ар түрдүн иштерди өз кучагына алат. Ичинин компонент – бул кошумча сабак, анын технологиялык картага киргизилиши окуучулардын өзүнүн окуудагы жетишкендиктерин баалоодогу эркиндигин кеңейтүү максатын көздөйт. Тапшырмалар интегралдык мүнөздө болуп, ал предметтин/дисциплинанын баардык темаларын камтып өтүү керек. Билимди баллдык-рейтингдик баалоо окуу процессин дисциплина боюнча рационалдуу пландоого, окулган материалды өздөштүрүү жүрүшүнүн көзөмөлдөөгө, окуу процессин уюштурууга өз убактысында түзөтүн киргизүүгө, окуу көрсөтмөлөрүн-тапшырмаларынын аткарылышын баалоого жана көзөмөлдүн окуу процессинин ажырагыс бөлүгүн катары кароого шарт түзгөн көзөмөлдүн (аудиториялык жана аудиториядан тышкары иштерди, ар түрдүн тапшырмаларды жана текшерүүчү тесттерди аткарууну) камсыздайт.

Кыргыз билим берүүсүндө түзүлгөн бүтүнкү киндөгү реалдуулук Болонья процессинин калыптануусун шарттоо менен карама-каршылыкты жаратат [2]. Кыргызстанга киргизилген жогорку билим берүүнүн эки деңгээлдин системасы профессионалдуу рынокко жооп берет, анткени иш берүүчүлөр бул аталган система менен тааныш эмес, бул жагдай жаштардын жумушка орношуусунда белгилүү кыйынчылыктарды негиздейт. Адистин квалификациясы түшүнүктүү жаңы идеологиянын киргизилиши башкаруу структурасынын ишинин принциптерине таасирин тийгизет. Кыргызстанда илимдин кандидаты (доктору)

окумуштуулук даражасын алууну инсандын өз алдынча илимий ишмердүүлүк жүргүзүшүнө мүмкүндүк бере турган жаңы сапаттык деңгээлге өтүүсү катары сунуштайт, бирок Болонья процессинин парадигмасында билим берүү менен илимдин утопиялык негизде биригиши жүргүзүлөт, анткени жогорку окуу жайы студенттер маанилүү чыгармачыл ишмердүүлүк менен алек боло турган илимий изилдөөнүн борбору катары каралат. Ушуга ылайык, окумуштуулук даражага ээ болууну билим алуу ишмердүүлүгүнүн үлөндүсү катары кароо сунушталат. Мындай учурда студенттердин илимий иш менен алек болуусу кескин өсөт, дипломдук жана диссертациялык иштердин корголушуна коюлган талаптар жогорулайт, окутуунун формасы жана методдору өзгөрөт [3]. Кыргызстандагы билим берүүдө гуманисттик баалуулуктарга жетишерлик эмес көңүл бурулганда профессионалдык окутуунун баалуулугу нөтүмдүк кылат. Азыркы учурдагы билим берүү практикасына билим берүүнүн өркүндөтүлгөн функцияларын ишке ашырууга карата көрсөтмөлөр жана социалдык-кайра калыбына келтирилген функцияларга жетишерлик көңүл бурулбагандыгы мүнөздүү [4].

Азыркы учурдагы коомдун перспективалык муктаждыктарына жооп бере турган жана кыргыз жогорку мектептеринин Болонья процессине толук масштабдуу киришин камсыз кылган иш-чаралардын комплексин ишке ашырган билим берүүнүн сапатын жакшыртуу маселелери мамлекеттик билим берүүнүн максаттуу өнүктүрүү программасынын иш жүзүнө ашырылышынан өзүнүн чагылышын таба алат. Билим берүү системасын модернизациялоо боюнча иш чараларды өткөрүүгө, билим берүү системасын коомдун талаптарын эсепке алуу менен перспективдүү өнүктүрүүнүн прогноздоого, билим берүүнүн башкаруу системасынын күчөтүлгөн коомдук тизмич менен, биргелешкен эл аралык программаларды жана жогорку окуу жайынын Болонья процессине катышуусунун мониторингин аткаруу менен билим берүү системасын модернизациялоо шартында ар түрдүү типтеги билим берүү мекемелеринин башкаруу системасын жакшыртууга багытталган долбоорлор ишке ашырылууда [5].

Билим берүү жаатына сапат менеджменти системасын (СМС) киргизүү жогорку мектепти өнүктүрүүдөгү инновациялык багыт болуп саналат. Мындагы инновациянын башкы көрсөткичи катары жогорку окуу жайынын калыптанып калган каада-салттар жана эскирген стереотиптерге каршы тура алган прогрессивдүү өнүгүшүн эсептелет. Билим берүүдөгү инновация окутуунун максатына, мазмунуна, методдору менен технологияларына, уюштуруу формасына жана башкаруу системасына, окуу процессин уюштурууга, көзөмөлдөө системасына жана билим берүүнүн деңгээлин баалоого, окуу-методикалык камсыздоого, каржылоого өзгөртүү киргизүү менен байланыштуу. СМСти тизмич – билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгүнүн баардык чөйрөнүн нгүлүктүсүз жакшыртуу үчүн баштапкы чекит кызматын аткарат. [6].

Жогорку билим берүүнүн камсыздоонун европалык стандарттарын (ESG) колдонууда кыргыз жогорку окуу жайларындагы сапаттык менеджмент системасын (СМСти) өзгөртүп тизмич зарылдыгы ESG иш-аракеттеринин башка Болонья процессинин катышуучу өлкөлөрн сыяктуу эле Кыргызстанга да кеңири жайылтылышы менен шартталган. Жогорку билим берүүнүн бирдиктүү европалык мейкиндигин тизмичнн жүрүшүндө жогорку окуу жайларынын билим берүүнүн сапатына сырткы баа берүү жана аккредитация көз карандысыз адистештирилген уюмдар – сапаты кепилденген агенствалар же аккредиттелген агенствалар аркылуу жүргүзүлүнчү билим берүүнүн сапатын баалоонун көз карандысыз улуттук системасы калыптанды жана өнүгө алды. Европалык стандарттар билим берүүнүн

сапатын камсыздоо боюнча жогорку окуу жайлары тарабынан иштелип чыгып, компетенттик оргнадарда бекитилген жөнгө салуучу талаптардын комплекси эмес, пайдалуу практикалык тажрыйбалардын жалпылыгы болуп саналат. Европалык университеттердин ассоциациясынын адистеринин пикири боюнча стандарт – бул билим берүүнүн ишмердүүлүгүндө жетекчиликке алына турган принциптер жана баалуулуктар. Кыргызстанда компетенттүүлүк мамилеге негизделген МББСнын негизин мууну билим берүүнүн мазмунун стандартташтыруудан процедураларды (жол-жоболорду) стандартташтырууга өтүүнү камсыздайт. Кыргызстанда билим берүүнүн сапатына тышкы баа берүү мамлекеттик аккредитация алкагында ишке ашырылат, ал эми жогорку окуу жайлары европалык стандарттарда камтылган билим берүүнүн сапатын камсыздоо ыкмаларына басым жасайт.

Билим берүүнүн изилдеген тигил же бул парадигманы жана методикалык ыкмаларды тандоо изилдөө объектисинин өзгөчөлүгүнөн, билим берүүнүн социологиясынын алкагындагы проблематиканын иштелип чыгуу деңгээлинен, изилдөөнүн өзүнүн деңгээлдик мүнөздөнөн, анын максаттарынан, багытталгандыгынан көз каранды. Бул тандоо изилдөөнүн авторунун өз алдынча чечими менен ишке ашырылат жана көптөгөн себептерден көз каранды болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Белозерцев Е.П. Образование: историко-культурный феномен: курс лекций. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 704 б.
2. Булкин А.П. Социокультурная динамика образования. Исторический опыт России. – Дубна: Феникс+, 2001. – 208 б.
3. Ванькина И.В., Егоршин А.П., Кучеренко В.И. Маркетинг образования: учеб. пособие. – М.: Университетская книга. Логос. – 2007. – 336 б.
4. Добренкова Е.В. Социальная морфология образовательного дискурса: историко-социологические аспекты. – М.: Альфа -М, 2006. – 335 б.
5. Зборовский Г.Е., Шуклина Е.А. Социология образования: учеб. пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 383 б.
6. Поправко Н.В. Социология образования: учебное пособие / Том. гос. ун-т. – Томск, 2004. – 200 б.
7. Курочко М.М. Парадигмальность и проективность образования: к постановке проблемы // Социология образования, 2007, № 1. – Б. 26–30.
8. Тюплина И.А. Парадигма как основание социологического анализа кризиса // Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. – М., 2003. – Т. 2. – Б. 613–614.
9. Шуклина Е.А. Вопросы методики социологического исследования самообразования // Социс. – 2000. – № 10. – Б. 109–118.
10. Ядов В.А. Стратегия исследования при множественности теоретических подходов // Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. – М., 2003. – Т. I. – Б. 212–213.
11. Кун Т. Структура научных революций. М.1975. С.11.